

voljaca. Svaki je dokument popraćen komentarom koji nam omogućuje lakše snalaženje i shvaćanje problema agrarne reforme koja je dovela do daljnjeg propadanja veleposjeda.

Na kraju prikaza možemo izraziti žaljenje što Z. Šimončić-Bobetko nije dočekala izdavanje sinteze svojih znanstvenih istraživanja, a ovakav način objavljivanja monografije i usporedno s njom zbornika dokumenata, zaslužuje pohvale i može biti poticaj drugim znanstvenicima, ali i izdavačima da primijene sličnu praksu i na drugim pitanjima hrvatske historiografije.

*Snježana Ružić*

Josip JURČEVIĆ; *Nastanak jasenovačkog mita: problemi proučavanja žrtava Drugog svjetskog rata na području Hrvatske*, Zagreb 1998., 202 str.

Problematika logora Jasenovac u različitim oblicima prisutna je u javnosti, promidžbi i historiografiji već više od pola stoljeća. Pritom, nažalost, razumljiva i poželjna znanstvena istraživanja kojima je cilj ustanovljenje činjenica o stradanjima žrtava logora Jasenovac nisu nikad dominirala. Naprotiv, osnovna je crta u tim razmatranjima bila promidžba koja je iskorištavala tu problematiku za postizanje određenih političkih ciljeva. To su osobito iskorištavale velikosrpske skupine i pojedinci, poglavito zbog njihova velikog političkog i društvenog utjecaja i sudjelovanju u vlasti bivše komunističke Jugoslavije. Njihova nastojanja, čiji je intenzitet varirao, ovisno o okolnostima, rezultirala su stvaranjem jasenovačkog mita, čija je svrha od samog početka bila optužiti čitav hrvatski narod za sudjelovanje u genocidu nad Srbima, za što bi on trebao kolektivno odgovarati prema opsegu tobožnjeg zločina. Kako je općenito poznato, riječ je o preuveličavanju da broj žrtava nekog zločina nužno upućuje na njegovu veličinu i opseg. Ta je srpska promidžba već od ljeta 1941. godine (tada još promidžba emigrantske vlade i Srpske pravoslavne crkve) počela u inozemstvu, šireći nevjerovatno velike brojeve tobožnjih srpskih žrtava. Već je tada bilo više nego jasno da se želi optužiti čitav hrvatski narod, koji bi zbog svojih navodnih zločina trebao odgovarati.

Zanimljivo je da se tijekom Drugog svjetskog rata, pa i u godinama koje su slijedile neposredno nakon njega (kada navedene promidžbene postavke preuzimaju i nastavljaju pojedine utjecajne skupine i pojedinci u novoj komunističkoj vlasti), pojam logora Jasenovac ne izdvaja kao ništa posebno u odnosu prema čitavom nizu drugih logora i zločina na prostoru bivše Jugoslavije. Sam logor Jasenovac počeo se jače isticati početkom šezdesetih godina, kada je jugoslavenska država problemu žrtava rata, a napose Jasenovcu, dala jednu drukčiju, dugoročnu političku uporabu, sustavnim građenjem ideje jasenovačkog mita. Tezu koju su tada počeli stvarati o tome kako su Hrvati i hrvatska država učinili milijunski genocid nad Srbima, sustavno je zastupala srbijanska historiografija, srbijanski mediji te na poslijetku spomen područje - Jasenovac, koji je bio nositelj provedbe jasenovačkog mita. Te su se tendencije nastavile još jače sedamdesetih, a napose osamdesetih i devedesetih godina kada dostižu vrhunac i kada dolazi do prave hiperprodukcije radova o Jasenovcu. U većini tih znanstvenih radova uz jasnu ideološku svijest i uski znanstveni pristup, temeljni je nedostatak bio u njihovoj jednostranosti, odnosno žrtvama rata su smatrane samo osobe, bilo vojnici ili civili koji su poginuli na pobjedničkoj partizanskoj, odnosno komunističkoj strani. Sve druge žrtve rata nisu uzimane u obzir, niti su se spominjale.

Na takva i slična stajališta pojedini hrvatski znanstvenici nastojali su odgovoriti i odbaciti ove neutemeljene optužbe. Stoga su nužno morali u središte svog razmatranja staviti one aspekte problema logora Jasenovac o kojima je tadašnja promidžba najviše pisala, a to je kako smo već istaknuli preuveličavanje broja žrtava.

O genezi mita o Jasenovcu i aspektima djelovanja velikosrpske promidžbe opširno su još za trajanja komunističkog režima pisali dr. Ljubo Boban u čitavom nizu manjih znanstvenih radova i članaka, zatim dr. Franjo Tuđman, Bruno Bušić, ing. Vladimir Žerjavić. U svim tim radovima uglavnom prevladavaju razmatranja o nevjerojatno velikim žrtvama jasenovačke skupine logora koje je iznosila (i na žalost još uvijek iznosi) velikosrpska promidžba.

U najnovije vrijeme složenu problematiku logora Jasenovac i genezu tog mita nastojao je obraditi hrvatski povjesničar mr. Josip Jurčević.

U uvodu svoje knjige "Nastanak jasenovačkog mita", Jurčević raščlanjuje i klasificira mnogobrojne žrtvoslovne radove, po postanku i namjerama te ističe kako je većina njih imala političku, nacionalnu i društvenu pozadinu. Također ističe osnovnu istraživačku svrhu svoga rada, kojim na temelju kritičkog pristupa problemu Žrtava Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj, nastoji sa znanstvenog stajališta, prikazati i naznačiti okvire povijesnog, koncepcijskog i metodološkog konteksta u kojem se odvijalo dosadašnje proučavanje žrtava Drugog svjetskog rata. Prigodom izbora djela koja će biti izravno obrađivana, autor se koristi metodom uspoređivanja, kako bi se moglo vidjeti koja su znanstvena i neznanstvena područja istraživala problem žrtava rata u Hrvatskoj. Pri tome su u obzir uzeti radovi i istraživanja koji su nastali do raspada bivše Jugoslavije, odnosno do 1991. godine.

U prvom dijelu knjige obavljena je analiza izvora te se detaljno govori o okolnostima nastanka te ustroju i zadacima kao i gradi koju je objavila Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača. Također je istaknuto kako je država Komisija davala prioritet da bi što prije obavila istraživački posao i pripremila materijale za mirovnu konferenciju u Parizu te za procese pred Međunarodnim vojnim sudom i za rad Medusavezničke reparacijske komisije. Autor na temelju zadataka, motiviranosti i razine stručnosti Komisije zaključuje da tendencija nije bila umanjeno prikazati stradanje stanovništva, nego da su proizvoljno navodene različite brojke ukupnih žrtava rata i žrtava na pojedinoj lokaciji ili u nekom vremenskom razdoblju, pa čak i očigledno krivotvorenje, bitna značajka svih djela koja je izdavala Komisija. To se osobito uočava na primjeru logora Jasenovac, jer je glavni zadatak Komisije bio stvaranje neistinite tvrdnje o 500 000 - 600 000 ubijenih, koja je predočena i međunarodnim tijelima. U ovom dijelu knjige navode se i prikriveni popisi žrtava rata iz 1946., 1950., 1964., godine te ističu glavni nesporazumi oko rezultata i interpretacije antropoloških istraživanja jasenovačkog logora 1964. i 1976. godine.

U drugom dijelu knjige autor daje kritički osvrt na najznačajnija demografska i historioografska djela koja se odnose na problem žrtava Drugog svjetskog rata u NDH. U ovom dijelu knjige Jurčević je kritički preispitao radove nekih istraživača, demografa, kao npr. Dolfi Vogelnika, Ive Laha, Brune Bušića, Bogoljuba Kočovića, ing. Vladimira Žerjavića. Promatrajući istraživanja spomenutih autora tvrdio je da su radovi Vogelnika i Laha radeni prema svim kriterijima demografske znanosti, dok je Bušićev rad prema njegovom mišljenju interdisciplinarnog znanstvenog pristupa. Jednako tako smatra da su Kočovića i Žerjavića istraživanja po svom pristupu neznanstvena i s naglašenom političkom motivacijom. Ovakva autorova ocjena radova o žrtvama Drugog svjetskog rata spomenutih istraživača već je izazvala različite reakcije i neslaganja. Naime, upravo je Dolfi Vogelnik, za čiji je rad Jurčević utvrdio da je raden prema znanstvenim kriterijima, kao direktor Saveznog statističkog ureda, naručio 1947. godine od svog pripravnika Vladete Vučkovića istraživanje ratnih žrtava kojim je trebalo potvrditi zadanu brojku od 1,7 milijuna ubijenih. Time je Vogelnik zapravo izravno potpomogao oblikovanje jasenovačkog mita. S druge strane istraživanja hrvatskog demografa ing. Vladimira Žerjavića, jednog od rijetkih znanstvenika koji se unatoč pritiscima i opasnostima usudio u hrvatskom interesu krajem osamdesetih godina, rušiti taj mit i svesti ga u realne okvire, Jurčević proglašava neznanstvenim. Dodatne reakcije i polemike zasigurno će izazvati i autorova tvrdnja kako je glavni Žerjavićev poticaj bio političke prirode i da u njegovim radovima nema drugog političkog rješenja osim Jugoslavije.

U trećem dijelu knjige prikazan je problem žrtava Drugog svjetskog rata u historio-ografskim i publicističkim djelima. Kritički je prikazano trinaest radova koji su kao tematski, koncepcijski i metodološki uzorak izabrani između velikog broja različitih historio-ografskih i publicističkih djela. Zaključna je autorova ocjena da je problemu proučavanja žrtava rata u Jugoslaviji, prije svega iz političkih razloga bio izrazito ograničen prostor za znanstveni pristup istraživanju i pisanju o temama koje su se odnosile na različite događaje u suvremenoj povijesti. Obrađujući osjetljivu problematiku žrtava Drugog svjetskog rata, autori su najčešće metodološki i terminološki ostajali ispod ili izvan pravila koja podrazumijeva znanstvena razina razmatranja.

U zaglavlju knjige autor je sažeo najbitnije iz triju temeljnih dijela knjige i utvrdio kako je problematika žrtava Drugog svjetskog rata na području bivše Jugoslavije bila pod strogim nadzorom državnog i partijskog rukovodstva, poglavito njegova srpska dijela.

Unatoč nekim primjedbama, prije svega u valorizaciji istraživačkih radova pojedinih demografa, knjiga Josipa Jurčevića, svakako značajno pridonosi rasvjetljavanju istraživanja složene problematike žrtava Drugog svjetskog rata, a posebno u sklopu toga žrtava jasenovačke skupine logora. Ova knjiga značajna je kao prvo djelo koje je sintetiziralo dosadašnje spoznaje, uzimajući u obzir radove o ovoj problematici na cijelom bivšem jugoslavenskom prostoru. Autor je također širem čitateljstvu predočio dosad nedostupne izvještaje i elaborate Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača te nepobitno utvrdio da rezultati rada te Komisije nisu pouzdani. Ova knjiga će svakako biti poticaj i za buduće istraživače kako bi se provela sustavna arhivska i druga istraživanja za razotkrivanje istine o četverogodišnjem razdoblju djelovanja logora Jasenovac te kako bi se otklonile tendenciozne izmišljotine i raspleo jasenovački mit.

Davor Kovačić

Zdravko DIZDAR - Mihael SOBOLEVSKI, *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini 1941. -1945.*, Hrvatski institut za povijest - Dom i svijet, Zagreb 1999., str. 790.

Zdravko Dizdar i Mihael Sobolevski, autori knjige *Prešućivani četnički zločini u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1941. -1945.*, svojim djelovanjima te istraživanjima već duže su poznati znanstvenoj, stručnoj i političkoj javnosti.

Mr. Zdravko Dizdar (rođ. 1948.) djeluje u Hrvatskom institutu za povijest od 1980. godine. Svojim istraživanjima usredotočio se na povijest Drugog svjetskog rata u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini s posebnim naglaskom na istraživanje ljudskih gubitaka u tom razdoblju. Autor je osam objavljenih knjiga (samostalno ili u suautorstvu) te 52 rasprave i priloga u znanstvenoj i stručnoj periodici. Sudjelovao je na 11 domaćih i pet međunarodnih znanstvenih skupova.

Dr. Mihael Sobolevski (rođ. 1938.) najduže je djelovao u Rijeci (1975.-1989.), a nakon toga u Zagrebu, u sadašnjem Hrvatskom institutu za povijest, kao viši znanstveni suradnik. Istražuje pojedine aspekte suvremene hrvatske povijesti: posebice djelatnost političkih stranaka, istaknutih političara, povijest hrvatskog iseljništva, partizansku i četničku tematiku, ljudske gubitke Hrvatske u Drugom svjetskom ratu (1941. - 1945.). Sudjelovao je na 51 domaćem i međunarodnom znanstvenom i stručnom skupu. Njegovu bibliografiju čini 378 naslova - knjiga, brošura, studija, članaka, kritika.

Prema tome, autori ove knjige su već potvrđeni istraživači i vrsni znalci suvremene hrvatske povijesti. U *Uvodnim napomenama* autori naglašavaju da se u hrvatskoj historio-